

Undervisningsmiljøer på handelsskoler

dcum.

Undervisningsmiljøer på handelsskoler
Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM, 2007

Det samlede materiale består af:

Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser – elevernes trivsel,
læring, sundhed og sikkerhed (Hovedrapport)

Undervisningsmiljøer på gymnasier – stx, hhx og htx

Undervisningsmiljøer på handelsskoler

Undervisningsmiljøer på tekniske skoler

Undervisningsmiljøer på social- og sundhedsskoler

Undervisningsmiljøer på produktionsskoler

Bilag

Materialet kan hentes elektronisk på www.dcum.dk/undervisningsmiljoe/undersoegelser

Redaktør: Konsulent Charlotte Wegener, DCUM

Ansvarshavende: Centerleder Ole Juhl, DCUM

Henvendelser vedrørende materialet kan rettes til dcum@dcum.dk

Undersøgelsen er gennemført af konsulenterne Camilla Kølsen de Wit, Charlotte Wegener og Håkon
Grunnet, MDC, Århus Amt i efteråret 2006 på 16 ungdomsuddannelser i Midt – og Østjylland

Grafik og layout: Jørn Rasmussen, www.grafiskdesign.nu

Foto: DCUM

Fotografierne er ikke fra de samme skoler, som har deltaget i undersøgelsen.

Tryk: Prinofdjurs, www.prinofdjurs.dk

Trykt i 1000 eksemplarer

Pris i løssalg 20,- kr. Bestilles på www.dcum.dk/dcum/butikken

Alle handelsskoler har modtaget 2 gratis eksemplarer af hæftet.

Hæftet: ISBN 87-92007-09-0.

Elektronisk udgave: ISBN 87-92007-10-4.

Indledning	4
Undersøgellesdesign	5
Hovedkonklusioner	6
Trivsel	8
Læring	10
Sundhed	13
Sikkerhed	15
Arbejdet med undervisningsmiljø	16
Perspektivering	18

Indledning

Undersøgelsen »Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser – Elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed« er en kvalitativ undersøgelse, der belyser undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne. Undersøgelsen er gennemført af Metode- og DokumentationsCentret ved det tidligere Århus Amt i efteråret 2006 på bestilling fra DCUM. Nærværende udgivelse uddrager de konklusioner, der knytter sig særligt til handelsskoler. Der findes lignende udgivelser henvendt til hhv. de gymnasiale uddannelser, tekniske skoler, social- og sundhedsskoler og produktionsskoler. Der findes også en samlet rapport med en mere omfattende gennemgang af undersøgelsens resultater. Se www.dcum.dk/undervisningsmiljoe/undersoegelser

Undersøgellesdesign

Der indgår 14 ungdomsuddannelser, heraf 2 handelsskoler, i undersøgelsen. På hver skole er gennemført 6 elevinterviews á 30 min., et fokusgruppeinterview med 4 lærere og 1-2 ledere á 2 timer samt observationer af det fysiske undervisningsmiljø.

Undersøgelsens hovedspørgsmål er:

- 1 Hvad påvirker elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed i undervisningsmiljøet dels set fra elevernes side, lærernes og ledelsens side og dels set ud fra forskellige typer uddannelser?
- 2 Hvilke elementer og relationer i undervisningsmiljøet er centrale for aktørerne?
- 3 Hvordan skabes der motivation blandt aktørerne for at arbejde med undervisningsmiljøet?

Hovedkonklusioner

Det siger eleverne

At 'have det godt med kammeraterne og underviserne' og 'at lære noget' er de to hovedoverskrifter i undervisningsmiljøet ifølge eleverne. De fremhæver det at trives som en forudsætning for at lære noget, men også i nogen grad det at lære noget som en forudsætning for at trives. Venskaber og gode relationer i skolen er vigtige for eleverne, fordi de så har nogle at snakke med i pauserne og kan arbejde godt sammen med flere forskellige i undervisningen. Når de har venner, og der er en god stemning, har de lyst til at komme i skole og lyst til at deltage i undervisningen og lære noget. Det er vigtigt for eleverne, at de føler sig set af lærerne. Dette 'at blive set' handler fx om, at lærerne lægger mærke til, om de er der og følger op på fravær og om at få hjælp med det faglige. Eleverne siger desuden samstemmende, at det sociale er vigtigere end de fysiske rammer. De interviewede elever er dog glade for, at deres skole er lys og luftig, da det gør dem positive og venlige. De udtrykker ikke behov for at sætte deres præg på skolen og siger, at selvom skolen er kedelig, kan man godt have det sjovt alligevel.

Eleverne på handelsskolerne oplever således en tæt sammenhæng mellem trivsel og læring, og det vigtigste er:

- en god omgangstone i klassen og på skolen som helhed
- at have mindst en god ven
- varierede arbejdsformer
- arbejdsro i klassen og mulighed for at arbejde uforstyrret
- at lærerne hjælper eleverne fagligt, både i og uden for undervisningen
- at lærerne kan lide faget og eleverne
- at få passende udfordringer

Det siger lærerne og lederne

Lærerne og lederne ser i modsætning til eleverne det fysiske/æstetiske og det sociale som to ligeværdige 'ben' på undervisningsmiljøet. De lægger vægt på, at der er gode rammer for elevaktiverende arbejdsformer, og desuden forventes flotte bygninger at motivere eleverne til at passe godt på skolen og værdsætte den uddannelse, de er i gang

med. Generelt mener de, at gode fysiske rammer giver overskud til at fokusere på det sociale og det faglige.

Lærerne og lederne:

- har stor opmærksomhed på fravær og frafald
- forsøger at fastholde eleverne gennem en konsekvent fraværspolitik og tæt opfølgning
- oplever et stigende fokus på relationen mellem læreren og den enkelte elev
- er bevidste om elevernes forventning om at 'blive set' og ønsker at imødekomme det - også udover det, der ligger i kontaktlærerfunktionen

Trivsel

Omgangstone og regler

I kategorien trivsel lægger både elever, lærere og ledere vægt på det, de kalder 'en ordentlig omgangstone'. Lærerne har stor indflydelse på omgangstonen, og eleverne vil generelt gerne have, at lærerne sætter rammer for en god omgangstone. Lærere og ledere ønsker, at eleverne gennem deres tid på skolen lærer at afkode et værdisæt, så de over sig i at afkode værdisættet på kommende praktik- og arbejdspladser. På en afdeling forsøger man fx at fremelske den ønskede adfærd hos eleverne ved at lave indsatser som 'en god omgangstone' eller 'en god kollega'. På den måde vægtes den positive tilgang til emnet, og lærerne undgår at skulle håndhæve snævre adfærdsregler.

En ordentlig omgangstone har den effekt, at:

- eleverne ikke er bange for at sige noget på klassen
- der er plads til alle og plads til sjov
- mobning forebygges
- det er nemmere at håndtere eventuelle problemer, som dukker op

Samarbejde og fællesskab

Både elever, lærere og ledere siger, at problemer mellem eleverne som oftest ikke er mobning, men samarbejdsproblemer. Alle de interviewede fremhæver i den forbindelse aktiviteter og samarbejde på tværs af faste grupperinger som en vigtig forebyggelse mod mobning.

>> *Det er vigtigt, at skolen ikke bare er en fabrik, hvor man afleverer sine opgaver og får dem tjekket af læreren. (elev)*

Fokus på fællesskabet styrker elevernes trivsel. Projekter af faglig karakter, faste studiegrupper og sociale aktiviteter giver eleverne et tilhørsforhold til skolen. Når lærere og elever er sammen i andre sammenhænge end undervisningen, lærer de hinanden at kende 'som mennesker', og det motiverer eleverne og forebygger mobning og drillerier. Andre elever siger, at de oplever at høre til på skolen, når de er sammen med andre elever, der tager uddannelsen for at komme ud i erhvervslivet. Når mange elever er useriøse og kommer dumpende til timerne, kan de føle, at de ikke hører til.

Konflikter og mobning

Lærere og ledere fortæller, at de er meget opmærksomme på mobning, men at det kan være svært at opdage. En elev oplever at have fået konkret hjælp fra afdelingslederen til at rede trådene ud, da hun følte sig forfulgt af en elev fra en anden klasse, mens en anden elev ikke forventer at kunne få hjælp, da han bliver mobbet ved busstoppestedet efter skoletid af elever fra en anden klasse.

Skolerne har som oftest ikke en anti-mobbestrategi, og lærerne oplever nogle gange, at de ikke er klædt godt nok på til konflikthåndtering. På en skole ligger lærernes kontorer på samme gang som undervisningslokalerne, og lærerne tilstræber at være synlige og blande sig med eleverne for at forhindre mobning. Af samme grund har skolen ikke særlige elev-områder, og der er desuden meget glas for at signalere, at der ikke kan foregå mobning eller anden uacceptabel adfærd i det skjulte.

Sammenfattende viser undersøgelsen om mobning, at

- lærere og ledere melder klart ud, at mobning ikke tolereres
- ledelsen har en aktiv rolle i håndtering af konflikter og mobning
- eleverne ønsker, at lærerne slår hårdt ned på optræk til mobning
- mobning begrænses, når lærere og elever samarbejder og ser det som et fælles ansvar
- mobning forekommer oftest på tværs af klasser, hvor eleverne ikke har samarbejdsrelationer

Læring

Læreren

Læreren er en central figur i elevernes læringsunivers, og gensidig respekt er et nøgleord for eleverne i forbindelse med deres læring. De ønsker, at læreren:

- er åben og lyttende
- er engageret og kan lide sit fag
- giver ansvar til eleverne
- er en autoritet, som kan sige fra
- ikke behandler eleverne som børn, fx ved at skælde ud

>> Hvis der er en god kemi med læreren, så får man ekstra motivation til at yde noget i faget. Det er det samme, som hvis du kan lide din arbejdsplads, så bliver du også gerne en time længere for at gøre noget færdigt. (elev)

Mange elever lægger vægt på at kende læreren fra andre sammenhænge som fx introdugenes sociale arrangementer og værdsætter, at lærerne tager en øl sammen med dem i fredagsbaren. Det påvirker eleverne, så de glæder sig mere til fagene med de lærere. Det nævnes dog, at man også kan have et godt forhold til en 'kedelig lærer'. Andre elever ser læreren udelukkende som en fagperson, og deres læring afhænger mere af lærerens måde at undervise på, og om de oplever, at faget er relevant for deres kommende job eller uddannelse.

Eleverne lægger vægt på, at læreren er fagligt dygtig, god til at formidle stoffet og kommer for at 'lære fra sig'. Eleverne skelner skarpt mellem de lærere, der laver en kedelig undervisning, hvor de 'snakker alt for meget', og de lærere, der virker, som om de synes, det er sjovt at undervise.

Mange elever nævner ro i timerne som afgørende for deres læring, og mange oplever, at der er problemer med uro og småsnak, som forstyrrer meget. Flere elever synes, at lærerne gør for lidt ud af at skabe ro i timerne.

Arbejdsformer

Det er vigtigt for eleverne, at de oplever at få den nødvendige faglige hjælp. Nogle elever vil gerne have, at læreren spørger til, hvordan det går og giver feedback, mens andre siger, at det er deres eget ansvar at bede om hjælp. Hvis læreren er optaget, er det også vigtigt at have gode venner, som man kan få hjælp fra.

Variation er afgørende for elevernes læring, og de synes, at der er en god balance og sammenhæng mellem klasseundervisning og gruppearbejde. Nogle elever nævner dog, at de kan komme til at kede sig og miste koncentrationen, når læreren gennemgår teori i længere tid eller ikke er opmærksom på at give dem pauser. Eleverne vil generelt gerne inddrages og være aktive i undervisningen, og de sætter pris på gruppe- og projektarbejde, hvor de oplever at få bearbejdet det faglige stof. Ekskursioner og virksomhedsbesøg står højt på elevernes ønskedel, da det giver variation, og de erfarer, at det 'tørre' stof er nyttigt.

>> Vi har været på virksomhedsbesøg. Det er rart at få lidt variation, og så kan man se, hvad man skal bruge det hele til. (elev)

Faste studiegrupper fungerer godt nogle steder, og eleverne efterlyser hjælp fra lærerne til at etablere faste studiegrupper.

De fysiske rammer

Skolens indretning og udseende betyder ifølge eleverne ikke noget for deres læring, så her adskiller deres udsagn sig i særlig grad fra læreres og leders. Nogle nævner dog rare og sunde bygninger med et godt indeklima som en forudsætning for at lære noget. En del elever nævner forskellen på deres nedslidte folkeskole og deres nuværende skole. De er glade for den bedre standard i bygninger og møbler, fx at de har kontorstole og borde, der kan indstilles.

>> Der er rent og pænt og lyst, og det gør, at man er glad for at komme. Det er ikke nedslidt ligesom i folkeskolen. (elev)

Nogle elever har brug for at kunne arbejde uforstyrret i grupper og efterspørger flere steder med ro. Andre er glade for gruppearbejde i klassen, hvor der er mulighed for dialog og inspiration på tværs af grupperne. Flere skoler har succes med at indrette gruppearbejdspladser i fælles- og gangarealer, og lærerne gør meget ud af at 'opdrage' eleverne til, at der skal være arbejdsro i fællesarealerne i undervisningstiden.

Velfungerende computere, printere og netadgang nævnes af både lærere og elever som afgørende for læringen. Brug af computere er en integreret del af undervisningen, og eleverne oplever, at det fungerer godt.

Sundhed

Livsstil

Eleverne siger, at de godt selv ved, om de lever sundt eller usundt, og at de er voksne mennesker, som kan tage deres egne valg. De har overvejende den holdning, at skolen ikke skal blande sig i deres sundhed. Argumentet er, at man har lov til at vælge selv, så længe man ikke generer andre. Derfor synes eleverne, at skolen skal have en rygepolitik, fordi rygning påvirker andre end rygerne selv, mens fx fedme og magerhed er ens egen sag.

Eleverne mener ikke, at sundhedskampanjer har nogen effekt. Ingen elever har oplevet at ændre holdning eller vaner pga. en kampagne. De siger, at de 'kobler af over for alle budskaberne', og at de skal mærke effekten af det sunde eller usunde på deres egen krop, før de vil ændre adfærd.

Kantine

Eleverne lægger vægt på, at skolen har en kantine, da det giver mulighed for samvær i spisepauserne. De synes, man skal kunne vælge frit mellem sund og usund mad, og nogle lægger vægt på, at et sundt valg gøres attraktivt, fx at kantinen har en god salatbar. I små kantiner er der en del pladsproblemer og kødannelser, og nogle elever fortæller, at de presser læreren i timen op til spisepausen for at få fri tidligere, så de kan komme først i kantinen.

>> *Kantinen laver god mad, og man bestemmer selv, om man vil købe pømfritter eller noget sundt. (elev)*

Fysisk udfoldelse

Nogle elever efterlyser idrætsaktiviteter, fx et par timer om ugen, da de synes, det er svært at sidde så meget stille og oplever det som en stor omvæltning i forhold til folkeskolen. Andre mener, at idræt hører hjemme i fritiden, da det ikke har noget med deres uddannelse at gøre. Skolerne har typisk en idrætsdag om året og frivillige idrætstilbud efter skoletid, men eleverne ser det mere som sociale aktiviteter end som sundhedsaktiviteter.

Udendørsarealer fremhæves som et stort plus af eleverne. Mange har brug for at komme ud, og nogle efterspørger flere muligheder for at få rørt sig i pauserne. Det er et problem, når skolens udendørs miljø domineres af rygerne. Det betyder, at ikke-rygerne holder sig inde i pauserne.

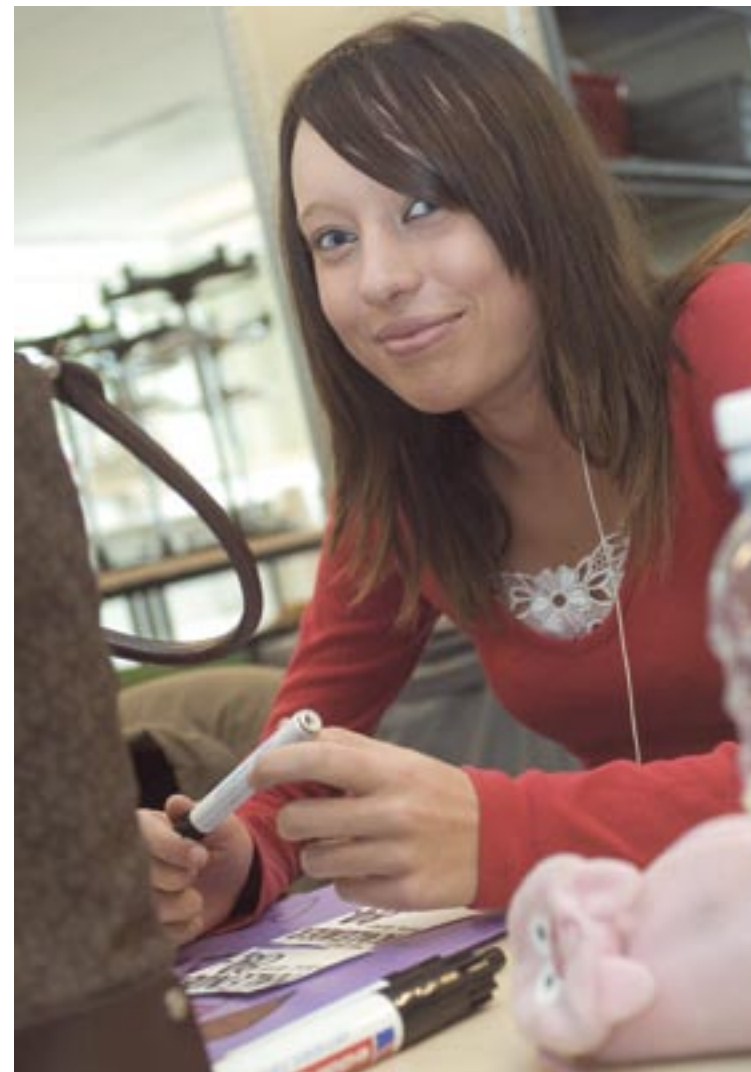
Indeklima

Skolens indeklima betyder meget for eleverne, der nævner lys og luft som afgørende for, at de føler sig godt tilpas på skolen. Borde og stole, som kan tilpasses eleverne højde, har indflydelse på elevernes oplevelse af egen sundhed.

>> *Åbne og lyse rum gør, at man ikke føler sig indespærret. (elev)*

Sikkerhed

Der nævnes ingen sikkerhedsmæssige forhold på handelsskolerne ud over brandregler, som er hængt op rundt omkring på skolen. Eleverne mener, at de ved, hvad de skal gøre i tilfælde af brand, men de har ikke været med til en brandøvelse.

Arbejdet med undervisningsmiljø

Materialet viser, at der er forskellige opfattelser af, hvad undervisningsmiljøarbejde består af. Strategiske tiltag i form af fastholdelsesstrategier og skolens profil nævnes på nogle skoler som vigtige områder af undervisningsmiljøet, mens lærere og ledere på andre skoler overvejende tænker, at undervisningsmiljø handler om elevernes dagligdag som fx klasserumskultur. Der er også skoler, der arbejder på begge niveauer og med koblinger, så fx arbejdet med omgangstonen ses som en del af fastholdelsesstrategien.

Det organisatoriske niveau

Der er store forskelle på ledelsens rolle i skolernes undervisningsmiljøarbejde. Måltrettede strategier for skolen som helhed initieres ofte af chefgruppen, som uddelegerer arbejdet til relevante udvalg eller arbejdsgrupper.

En handelsskole har indført elektronisk fraværsregistrering, hvor eleverne selv stempler ind og ud. Lærere og elever er generelt glade for det, fordi de undgår diskussioner, og de har en forventning om, at det vil forebygge fravær. Nogle elever efterspørger dog mindre stramme regler for fravær, da de er bange for at blive hjemme, når de er syge.

Teamniveauet

Lærerne fortæller, at en del undervisningsmiljøarbejde foregår uformelt i lærerteamet og i samtaler mellem lærer og elever. Undervisningsmiljøtemaer, der typisk er forankret i teamet er fx ordensregler og elevdemokrati, men det handler også om den daglige trivsel, elevernes relationer til hinanden og til lærerne. Nogle skoler har ledelsesressourcer tilknyttet teamene på uformel basis, så en afdelingsleder fx kan deltage i dele af teammøderne ved håndtering af en vanskelig klasse.

Lærernes arbejdsmiljø spiller på forskellig vis sammen med elevernes undervisningsmiljø. Velfungerende teams har en positiv indvirkning på arbejdet med undervisningsmiljøet, fx kan lærerne aftale fælles fodslag om at løse problemerne i en klasse. Lærerne fortæller også, at de er begyndt at 'opdrage' hinandens elever, så de godt kan korrigere elever fra kollegers klasser, hvis de fx ikke behandler hinanden eller skolens inventar ordentligt.

Elevniveauet

Generelt er holdningen blandt lærerne og lederne, at eleverne skal have indflydelse på undervisningsmiljøarbejdet. Begrundelsen er, at eleverne lærer at deltage i demokratiske processer, og at det styrker deres tilhørsforhold til skolen. Det er dog gennemgående, at det er svært at få inddraget eleverne i arbejdet med undervisningsmiljøet. På en handelsskole har ledelsen taget et valg om ikke at involvere eleverne ud fra en betragtning om, at eleverne er ligeglade og ikke er interesserede i at få indflydelse. Det ses bl.a. ved, at de arrangementer, som planlægges af eleverne, har dårlig tilslutning, mens eleverne gerne vil deltage i fester eller fredagsbar, når lærerne har planlagt dem. Lederen vurderer, at det er lærernes deltagelse og engagement, der motiverer eleverne. Eleverne fremhæver også selv de arrangementer, hvor lærerne deltager.

Mange af eleverne fortæller, at de er tilfredse; de er på skolen for at lære noget og ønsker ikke at bruge tid på at få indflydelse. Nogle elever ønsker dog et mere 'gymnasie-agtigt' studiemiljø. De forestiller sig, at gymnasiet i højere grad har en ungdomskultur med flere og bedre fester og fællesarrangementer, og at eleverne og lærerne er mere engagerede i skolens sociale miljø.

Perspektivering

Der tegner sig et billede af to grupper af elever på handelsskolerne. Den ene gruppe er uafklarede og har ikke taget et særlig bevidst valg om at gå på handelsskolen. De lægger meget vægt på de sociale relationer og aktiviteter og ønsker flere ekskursioner og fællesarrangementer som fx foredrag og idrætsdage; bl.a. for afvekslingens skyld. De mangler oplevelsen af at være en del af et større fællesskab eller en gruppe, hvor man arbejder sammen om et fælles mål. Da det kan være svært at få tilstrækkelig elevdeltagelse til frivillige aktiviteter som fx at planlægge en fest, skal aktiviteterne måske have et tydeligt fagligt indhold og mål. Det ser også ud til at være vigtigt at støtte de uafklarede elever med motivations- og målsætningsarbejde.

Den anden gruppe elever er stærkt fokuserede på deres kommende erhverv. De har erhvervs erfaring inden for et område, som de regner med at uddanne sig til, og de går på handelsskolen for at komme videre fagligt. De skelner skarpt i mellem, hvad der er relevant og irrelevant for deres uddannelse og savner ikke fester og andre fællesarrangementer.

Fælles for eleverne er dog, at de påvirkes af omgangstonen og stemningen i klassen og på skolen. Så tiltag, der styrker tolerancen og den gode omgangstone – både på klasseniveau og på skolen som helhed er meget relevante. Det kan evt. styrke skolemiljøet at forsøge at bevidstgøre elevernes om deres omgangstone uden for undervisningen og på tværs af klasser. Måske med henvisning til, hvordan kommunikation og omgangsformer fungerer på en arbejdsplads, hvor de skal kunne begå sig i fremtiden.

Fælles for begge grupper elever er også, at de gerne vil have synlige lærere, der blander sig, og som de kan hente støtte hos, hvis der er faglige eller sociale problemer. Desuden betyder det meget for alle eleverne, at deres lærere er engagerede, kan lide deres fag, og laver spændende og levende undervisning. Materialet peger på, at der med fordel kan sættes på lærer-elevrelationen i handelsskolernes undervis-

ningsmiljøarbejde. Lærerne er rollemodeller, og deres engagement er af stor betydning for elevernes læring og trivsel. Det er derfor vigtigt, at lærerne gives muligheder for at bevare eller genfinde fagligt engagement og arbejdsglæde, fx i teamsamarbejdet eller andre former for kollegialt fællesskab.

Variation er et pejlemærke for god undervisning, og materialet peger på, at lærerne løbende skal være opmærksomme på koncentrations- og motivationsproblemer hos eleverne pga. envejskommunikation. Flere steder nævner eleverne gruppearbejde som eneste alternativ til klasseundervisning. Det kan skyldes, at eleverne ikke hæfter sig ved andre arbejdsformer eller ikke er blevet præsenteret for andre. Det kunne derfor være et indsatsområde sammen med eleverne at afprøve og reflektere over udbyttet af andre arbejdsformer som fx individuel refleksion (processkrivning), styrede dialoger, runder mv.

Det er desuden værd at bemærke, at eleverne hæfter sig meget ved støj i klasseundervisningen og ønsker stram lærerstyring her.

Undervisningsmiljøarbejdet på handelsskolerne ser ud til at fungere bedst, når det foregår i et samarbejde mellem elever og lærere om konkrete tiltag – og med lærerne som vigtigste drivkraft. Initiativerne går i stå, hvis eleverne oplever at stå alene, og deres vigtigste motivation er lærernes deltagelse og engagement. Endelig kan det være vigtigt at eksperimentere med tidsperspektivet. Det vil måske opleves mere vedkommende og overskueligt for nogle elever at involvere sig i undervisningsmiljøarbejdet i en kort og klart afgrænset periode.

dcum.

Dansk Center for Undervisningsmiljø • Danish Centre of Educational Environment
www.dcum.dk • dcum@dcum.dk • tlf. +45 722 654 00 • fax +45 722 654 01
Postboks 2077 • Blommevej 40 • DK • 8900 Randers